

Monimuotoinen sosiaalitutkimus

keutettu saamaan korvauksia tai palveluita Kelalta. Siinä kiinnitetään huomiota myös siihen, kuinka maan eri osissa asuvat lapset ovat keskenään eriarvoisessa asemassa.

Mirja Määttä ja Laura Kalliomaa-Puhan artikkeli "Sopiva yhteiskunta? – Koti, koulu ja uusi sopimuksellisuus" suhtautuu varsin kriittisesti uuden sopimuksellisuuden todelliseen sopimuksenvai- suuteen ja sen mukanaan tuomiin hyötyihin lasten hyvinvoinnille. Määttä ja Kalliomaa-Puha muun muassa kritisoivat koulun ja kodin välisten sopimusten molemminpuolisuutta. Miten on mahdollista tehdä todellisia sopimuksia, jos allekirjoittajaosapuolet ovat hierarkisesti ja institutionaalisesti niin eriarvoisessa asemassa kuin koulu ja koti? Voidaanko edes puhua sopimuksesta, jos vanhemmilla ei ole mahdollisuutta olla mukana kirjoittamassa koulun "sääntöjä", vaan heidän ainut tehtävänsä on sopimusten allekirjoittaminen ja sen valvominen, että heidän lapsensa noudattavat "koulun ja kodin yhteisiä sääntöjä". Parhaassa tapauksessahan nämä ovat jopa kodin moraalin ja normiston vastaisia.

Pentti Takala on onnistunut kirjan toimitustyössä hyvin. "Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin" on monipuolinen ja loogisesti etenevä artikkeliko- koelma, joka valottaa lapsiin ja lapsuuteen liittyviä kysymyksiä monesta näkökulmasta. Yhtenä kirjan kantavana teemana on vanhemmuuden sukupuol- littuminen, ja se kuinka isät ovat edelleen lasten hoivajärjestelyissä toisia suhteessa äiteihin. Äidit puolestaan ovat työmarkkinoiden marginaalissa. Kirjan ainoana miinuksena on, että artikkeleissa esiintyy jonkin verran päällekkäisyyksiä. Koska kirja on yhteiskuntapoliittinen, voi sitä suositella kaikille, jotka haluavat saada käsityksen siitä, mitä tarkoittaa yhteiskuntapoliittinen perhetutkimus (perhepoli- tiikka). Kirja sopii myös oppikirjaksi niin naistutki- muksen, yhteiskuntapolitiikan kuin perhetutkimuk- senkin opiskelijoille.

Mikko Niemelä: *VTT, ma. assistentti, sosi- aalipolitiikan laitos, Turun yliopisto*

Räsänen, Pekka & Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.): *Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Juva: PS-kustannus. 2005, 308 s.*

Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttilan ja Harri Melinin toimittama teos *Tutkimus menetelmien pyörteissä* on Turun yliopiston sosiologian professori Seppo Pöntisen 60-vuotissyntymäpäivän kunniaksi julkaistu juhlaKirja. Siinä keskitytään sosiaalitieteel- lisen tutkimuksen menetelmällisiin ja metodologi- siin valintoihin ja lähtökohtiin. Kirjan artikkeleiden pyrkimyksenä on tarkastella "niitä empiirisen tutkimuksen käytäntöjä, joita tutkijat sosiaalitietei- den eri erityisaloilla kohtaavat tutkimustyössään". Teoksen 17 artikkelia käsittelevät sosiaalitieteellis- tä tutkimuskenttää sen eri puolilta keskittyen niin yhteiskuntatutkimukseen yleensä kuin sen erityis- aloihin kuten kulttuuri- ja hyvinvointitutkimukseen. Kirja jakaantuu kolmeen jaksoon, joista ensimmäi- nen keskittyy sosiaalitutkimuksen metodologisiin lähtökohtiin, toinen metodologisiin valintoihin empiiristen ilmiöiden jäsentämisessä. Kolmas jakso tarjoaa kuusi esimerkkiä metodologisista valinnois- ta erityisaloilla.

Teoksen ensimmäisessä osassa tarkastelun koh- teina ovat yhteiskuntatutkimuksen etiikka (Pertti Alasuutari), sosiaalitieteilijän yhteiskunnallinen ase- ma ja hänen työnsä luonteesta juontuvat pakot (Risto Heiskala), arviointitutkimus (Pekka Sulku- nen), vertaileva tutkimus (Harri Melin) ja sosiolo- gian metodologinen anti liiketaloustieteelle (Anne Kovalainen). Pertti Alasuutari pohtii artikkelissaan, miksi tutkimuseettisten kysymysten käsittely on heikosti institutionalisoitunut yhteiskuntatieteissä. Toisin kuin monilla muilla tieteenaloilla, yhteis- kuntatieteellisen tutkimuksen piirissä ei ole viral- lista ammattieettistä asiantuntijaelintä. Alasuutari

kertoo esimerkkejä eettisistä kysymyksistä, joihin yhteiskuntatieteilijät saattavat törmätä. Näihin sisältyvät muun muassa tutkijan ja tutkittavan väliseen suhteeseen liittyvät seikat ja yleiset hyvään tutkimuskäytäntöön liittyvät asiat (viittaustekniikat yms.), mutta myös tutkimuksen tekoon ja tieteesen instituutiona liittyvät taloudelliset edut ja valtasuhteet.

Alasuutari päätyy artikkelinsa lopussa tulokseen, että yhteiskuntatieteissä ei ole suurta tarvetta virallisille tieteen eettisille toimikunnille, sillä tutkijayhteisön itsessään pitäisi toimia jo sellaisena. Toisin erityisesti tiedeyhteisön valtasuhteisiin sisältyviä moraalisia ja eettisiä kysymyksiä, jotka ovat pitkälti sisäänrakennettuja ja joihin on joko vaikeaa tai mahdotonta puuttua. Alasuutari esimerkiksi mainitsee, että organisaation määräämän käytännön mukaisesti oma nimi (esimerkiksi tutkimusprojektin johtajan) saatetaan lisätä kirjoittajaksi muiden tekemiin julkaisuihin. Eräillä tieteenaloilla, kuten lääketieteessä, tämä on itse asiassa melko tavanomaista. Tiedeyhteisön valtarakenteisiin liittyviä vakavia moraalisia ja eettisiä seikkoja ovat myös tapaukset, joissa esimiesasemassa oleva pystyy halutessaan vaikuttamaan nuoremman tutkijan tutkimustoiminnan edistymiseen.

Risto Heiskala tarkastelee artikkelissaan yhteiskunnallisia pakkoja, jotka ohjaavat yhteiskuntatutkijan työtä ja rajoittavat hänen tulkinnallista vapauttaan. Hän erittelee kolme institutionaalista kontekstia, joiden luonne vaikuttaa tutkimuksen ohjautumiseen. Näistä kansalaisyhteiskuntakonteksti on yritysten tutkimus- ja kehitystyötä. Akateeminen konteksti on luonteeltaan vapainta, mutta sidoksissa tieteenalarakenteeseen ja tieteenaloilla vallitsevaan käsitykseen relevanteista tutkimusongelmista. Kolmantena on valtiollinen eli julkisen sektorin tutkimustoiminta. Se eroaa akateemisesta siinä, että se on sidoksissa vaikuttavuustavoitteeseen. Toisin kuin akateemiselle tutkijalle, valtiollisen kontekstin tutkijalle ei riitä, että uusi julkaisu kasvattaa omaa

ansioluetteloa – tutkimuksen avulla pitää pyrkiä myös vaikuttamaan tutkittavaan kohteeseen.

Akateemisen ja valtiollisen tutkimustoiminnan välinen ero on kiintoisa, sillä akateemisen tutkijan ei välttämättä tarvitse pyrkiä politiikkasuositusten tekoon tai edes tutkia politiikkarelevantteja aiheita. Nähdäkseni vaarana erityisesti jälkimmäisessä on, että laajamittaisesti käytteenotettuna tämä näivettää koko tieteenalan olemassaolon järkevyyttä. E erityisen vaarallista se on sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa, jossa tutkimuslaitoksien tuottaman tutkimuksen rinnalle tarvitaan myös akateemista politiikkarelevanttia tutkimusta. Tämän perään on ehtinyt kuuluttaa esimerkiksi Hannu Uusitalo vuoden 2003 Sosiologipäivillä pitämässään puheenvuorossa tai monet poliitikot, kuten Osmo Soininvaara, joka ministeriaikoinaan valitteli, että sosiaalipoliittikan laitokset eivät enää tuota sosiaalipoliittista tutkimusta. Erityisesti sosiaalipoliittikan tutkijoiden tulisikin keskustella, mitkä ovat tieteenalalla relevantteja tutkimusongelmia. Tämänkaltaista keskustelua on käyty esimerkiksi sosiologien piirissä, mutta sosiaalipoliittikan alalta avoin keskustelu puuttuu lähes täysin.

Akateemisen sosiaalitieteellisen tutkimuksen politiikkarelevanttiuden puute on yksi vastaus Pekka Sulkusen artikkelissaan esittämään kysymykseen siitä, miksi arviointitutkimus on niin näyttävästi nostanut asemaansa viimeisen kymmenen vuoden aikana. Toki ensisijaisia syitä arviointitutkimuksen nousulle pitää hakea tavoite- ja puiteohjauksen esiintulosta ja sen synnyttämistä lukemattomista ohjelmista ja projekteista, joita (arviointi)tutkijat pyrkivät arvioimaan. Sulkunen suhtautuu varsin kriittisesti sekä uuteen hallintopoliittikkaan että arviointitutkimukseen. Kriittikin ydin kohdistuu ennen kaikkea tavoite- ja puiteohjauksen abstraktiuteen, jonka vuoksi syyn ja vaikutuksen yhteyksiä on jo lähtökohtaisesti vaikeaa tai mahdotonta tarkastella. Sulkunen väittääkin, että "vaikutusten retoriikka on arviointitutkimuksessa pääasiassa fiktiota... ja

arviointitutkimus on eräänlainen fiktiivinen pääte-lytely – se esittää jotain muuta kuin mitä on”.

Sulkusen kritiikki tuntuu paikka paikoin liioitellulta, mutta siihen voi myös yhtyä. Arviointitutkimusta on turhaan mystifioitu joksikin erityiseksi tieteenalaksi ja sen menetelmiä erityisesti arviointitutkimusmenetelmiksi. Niin tutkimusasetelmiltaan kuin menetelmiltään arviointitutkimus edustaa puhtaimmillaan perinteistä empiiristä sosiaalitiedettä. Näin myös Sulkusen korostamat ongelmat syyn ja vaikutuksen välisistä yhteyksistä toistuvat missä tahansa vaikutuksia arvioivassa tutkimuksessa. Olipa kyse sitten työttömyyden ja terveyden tai jonkin projektin ja sen tavoitteiden välisistä yhteyksistä tutkijan tulee pohtia, milloin hän voi luotettavasti väittää nimenomaan työttömyyden tai projektin vaikuttaneen havaittuun lopputilaan.

Teoksen toisessa osassa Pekka Ylöstalo tarkastelee osittain samaa teemaa. Artikkelissaan hän pohtii soveltavan empiirisen sosiaalitutkimuksen asemaa ja antia työelämän tutkimuksen kannalta viitaten paikka paikoin myös arviointitutkimukseen. Ylöstalon mukaan tietomassojen valtava lisääntyminen on ollut suurimpia työelämän muutoksia viimeisen kymmenen vuoden aikana. Hänen pääargumenttinsa on, että tiedon määrä ei yksinään riitä, sillä kysymys on siitä, kuinka luotettavaa tietoa on tarjolla ja erityisesti siitä, osataanko tietoa analysoida. Pitää osata kysyä oikeita asioita ja tämän jälkeen analysoida vastaukset. Kuten Ylöstalo tuo esiin, tämäkään pulma ei ole tyypillistä ainoastaan arviointitutkimukselle, vaan se koskee laaja-alaisesti koko empiiristä sosiaalitutkimusta.

Ylöstalon artikkelin lisäksi teoksen toisessa jaksossa vertaillaan kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen metodologisia eroja ja yhtäläisyyksiä (Pekka Räsänen), moniulotteisen taulukoinnin ja log-lineaaristen mallien hyviä ja huonoja puolia (Timo Toivonen), kriittistä diskurssianalyysia ja semioottista sosiologiaa sekä käsitellään toiminnan sosiologiaa (Hannu Ruonavaara) ja kriittisen rea-

lismen metodologiaa (Seppo Poutanen). Kussakin artikkelissa selvitetään aluksi tarkastelun kohteena olevan teeman lähtökohtia, jonka jälkeen esitetään esimerkinomainen sovellus. Tässä mielessä yksittäiset artikkelit soveltuvat mainiosti esimerkiksi opetuskäyttöön.

Teoksen viimeinen jakso tarjoaa esimerkkejä metodologisista valinnoista sosiaalitutkimuksen erityisaloilta. Aiheina ovat yleistettävyyden ongelmat historiallisen sosiologian tutkimuksessa (Anu-Hanna Anttila), lainsäädännön vaikutus sosiaalivakuutuksen ajoitukseen (Olli Kangas), koulutuksen ja sosiaalisen liikkuvuuden väliset yhteydet (Sakari Ahola), seksuaalinen liikkuvuus (Elina Haavio-Mannila ja Aino Sinnemäki), tuntemisen rakenteet (Ismo Kantola) ja tapaustutkimuksen valinnat (Timo Peuhkuri).

Näistä tutkimuksellisesti taidokkaimpia artikkeleita ovat Sakari Aholan ja Olli Kankaan artikkelit. Ahola lähestyy aihettaan metodisesti tarkastelemalla vedonlyöntisuhteiden käyttöä analyysivälineenä ja esittämällä mallin sosiaalisen liikkuvuuden osatekijöiden käsitteellistämiseen ja analysointiin. Kangas puolestaan tutkii, onko perinteistä siviilioikeutta noudattavissa maissa systemaattisesti säädetty sosiaalivakuutuslait myöhemmin kuin kodifioitua eli säädännäislakia noudattavissa maissa. Sen lisäksi, että artikkelilla on kontribuutiossa hyvinvointivaltion selitysteorioihin, sillä on myös menetelmällinen anti. Analyysimenetelmän on lääketieteissä paljon käytetty elinaikamallimenetelmiin kuuluva Coxin regressio, jota ei juurikaan ole hyödynnetty sosiaalitieteellisissä tutkimuksissa.

Koska kirjan aihealue on niin laaja, ei sovi odottaa, että se pystyttäisiin yksissä kansissa kattavasti käsittelemään. Aihealueen laajuus tuo mukanaan vaaran, että kokoomateoksesta muodostuu pikemminkin pirstalemainen kuin monipuolinen. Lisäksi juhlaakirjoissa joudutaan tavanomaisesti soveltamaan yhteen erilaisia intressejä ja näin ollen niihin on suhtauduttava tietyllä ymmärryksellä.

Kulttuuripolitiikan kartoitusta

Teoksen toimittajat ovat kuitenkin onnistuneet kokoamaan mielenkiintoisen artikkelikokoelman. Teoksen ensimmäisessä jaksossa käsiteltävät sosiaalitutkimuksen metodologiset lähtökohdat tarjoavat mielenkiintoista pohdittavaa kaikille sosiaalitutkimuksen parissa työskenteleville. Toisen ja kolmannen jakson artikkelien vahvuutena on, että kukin artikkeli käsittelee tiettyä omaa metodologista lähtökohtaansa, josta esitetään empiirinen sovellus. Tässä mielessä kirja toimii ikään kuin hakuteoksena. Tämä palvelee niin opiskelijoita, jotka ovat vasta tutustumassa sosiaalitutkimuksen menetelmien laajaan kirjoon kuin kokeneempiakin tutkijoita, jotka kaipaavat muistin virkistystä yksittäisistä menetelmistä ja niihin liittyvistä valinnoista.

Kari Tahvanainen: *YTM, tutkija, yhteiskuntapolitiikan laitos, Joensuun yliopisto*

Ahponen, Pirkkoliisa & Kangas, Anita (toim.): *Construction of Cultural Policy. SoPhi 94. Jyväskylä: Minerva. 2005, 248 s.*

Kulttuuripolitiikan lähihistoria ja diskurssit ovat monipuolisessa tarkastelussa yhdeksän tutkijan artikkelikokoelmassa *Construction of Cultural Policy*. Kirjan taustalla on 1990-luvun lopussa toiminut Kulttuurin institutionalisoituminen ja taidehallinnon mekanismit -tutkimusprojekti, jonka tavoitteena oli etsiä tutkimuksellisia vaihtoehtosuuntia institutionalisoitumiskehitykselle. Kokoelma sai alkunsa vuonna 2000 kulttuuripolitiikan tutkimuksen kesäkoulu Jyväskylän yliopistossa. Teos ei kuitenkaan ole projektin loppuraportti, vaan moniäänistä – ja väliin vaikeatajuistakin – pohdintaa aiheesta.

1900-luvun loppupuolta ovat kulttuurin ja kulttuuripolitiikan näkökulmasta luonnehtineet murrokset ja siirtymät. Korkeakulttuurin valta-asema on heikentynyt suhteessa populaarikulttuuriin. Taiteen määrittely ja arvottaminen tapahtuvat monipuolisemmin. Kysymys siitä, mikä on taidetta ja kulttuuria, on yhä enemmän diskursiivisen keskustelun kohteena. Kulttuuripolitiikan painopiste on siirtynyt toiminnan suuntaan; osallistuminen, osallisuus ja kulttuurin saavutettavuus ovat esillä. Samoin keskiössä ovat monikulttuurisuus, kulttuurinen diversiteetti, paikalliskulttuurien tunnustaminen ja yhteisöllisten arvojen merkitys kuten myös raja-teema. Teos pyrkii kuvaamaan kulttuuripolitiikan kehitystä ja kenttää keskeisten yhteiskunnallisten diskurssien valossa, mikä lukijan on hyvä hahmottaa punaisena lankana tässä varsin massiivisessa kokoelmassa.

Kirjaa ei ole jaoteltu osiin. Silti siitä hahmottuu kolme peräkkäistä kokonaisuutta. Alkuosa käsittelee osallisuutta ja kansalaistoimintaa sekä rajoja ja